

¿ÉS POSSIBLE LA RECUPERACIÓ?

# Els Ports, on el temps s'atura

A finals del segle passat, Morella comptava amb 12.000 habitants. Avui tot just si en supera els 3.000. Cap d'una comarca somoguda per l'emigració, amb una economia primària i unes mancances que s'agreugen inimaginablement en sectors com el sanitari.

Albert Vicent

**M**orella no és Éboli, però com a la novel·la de Carlo Levi, a les terres dels Ports «no ha arribat el temps, ni l'ànima individual, ni l'esperança, ni la connexió entre la causa i els efectes, la raó i la història (...). Cap dels agosarats homes d'occident no ha portat fins ací el seu sentit del temps, ni la seua teocràcia estatal, ni la seua perenne activitat que creix sobre si mateixa. Ningú no ha tocat aquesta terra, si no és com a conqueridor, o com a enemic, o com a visitant incomprensiu. Les estacions discorren sobre l'esforç camperol...».

Els disset municipis que conformen la comarca dels Ports —Herbés, Sori-

ta, Palanques, Villores, la Todolella, Olocau del Riu, la Mata, Cinc Torres, Portell, Castellfort, Morella, Forcall, Vallibona, Xiva, Hortelles, Ares i Vilafranca— s'apropen al segle XXI amb un difícil repte: ser fidels a ells mateixos sense perdre el tren del progrés. L'agricultura i la ramaderia continuen sent, com des de fa un bon nombre de segles, les fonts de riquesa naturals. La indústria, escassa i escampada, pren la forma de fantasma en la memòria col·lectiva. A tres quilòmetres de Morella, eixint per la carretera que duu a Forcall, s'alcen les restes de la fàbrica tèxtil de Giner, l'únic vestigi de la revolució industrial als Ports. Enmig d'un conjunt de grans edificis s'erigeix, desafiant el pas dels anys, el funeral de rajoles roges, apagat des que, a fi-

nals dels anys vint, els propietaris desmantellaren les instal·lacions, s'endugueren les màquines a Barcelona i obriren allí una altra factoria.

«Quan la fàbrica Giner tanca, és el moment clau en què es trenca la industrialització, l'únic punt de revolució industrial que hi havia a la zona», assenyala **Ximo Puig**, regidor morellà i cap del Gabinet de Presidència de la Generalitat valenciana. Fins aquell moment, des de finals del segle XIX, Morella, la capital dels Ports, havia passat la seua època daurada. La població havia augmentat fins arribar als 12.000 habitants —avui s'ha estabilitzat en els 3.100— i al voltant de 1.000 persones treballaven, directament o indirectament, en relació a la fàbrica.

«El desenvolupament econòmic de



Fàbrica de Giner, grup de Morella, únic vestigi de la revolució industrial als Ports.



VICENT GÀMIR

Carrer porticat a Morella. Dalt, rehabilitació d'habitatges seguint l'estructura tradicional.

Morella, fins principis de segle, és paral·lel al d'altres zones valencianes, com la Vall d'Albaida o l'Alcoià, i té una importància prou gran pel que fa a la confecció tèxtil. Totes aquestes zones de l'interior valencià, a més, tenen molta relació amb Catalunya. Per això, els primers 30 anys de segle conformen un moment únic de tot allò que ha estat la revolució industrial als Ports», afirma **Ximo Puig**.

### Una terra oblidada

La màgia que es desprèn del nord interior més agrest del País Valencià es-

tà en les seues pròpies contradiccions, en una vida quotidiana que en alguns casos ratlla en la lluita per la subsistència. «El principal problema que es detecta a la comarca és l'actual estat sanitari. La comarca dels Ports, avui, no té cap plaça hospitalària, i els malalts han de traslladar-se a la Residència Sanitària de Castelló».

«A més, els serveis d'especialistes no acudeixen ni a Vilafranca ni a Morella. Un altre problema important és l'atur. La comarca viu del camp i de la ramaderia. L'única eixida a la crisi passa pel cooperativisme agrícola i per

la creació d'empreses del sector alimentari. Les empreses no invertiran a la zona perquè el sector tèxtil, que és el més rendible, està molt explotat i s'hi fa poc camí. L'única alternativa, doncs, passa per l'organització de les empreses per nosaltres mateixos». És l'anàlisi de **Rogeli Tena**, diputat dels Ports i candidat socialista a l'alcaldia de Vilafranca.

La situació sanitària de la comarca és de les pitjors d'Europa. Cap plaça hospitalària, metges i quatre ambulàncies formen tota la infraestructura sanitària existent. Els malalts de More-

lla han de recórrer més de 100 quilòmetres per rebre atenció dels especialistes de Castelló. **Miquel Aguilar**, un dels dos metges de Morella, opina que les deficiències es poden suportar perquè la comarca és una zona sana: «Tan sols hi ha malalties degeneratives en la gent de més edat, reumàtiques, cardiovasculars i la coneguda hipertensió de l'alimentació d'ací, amb molta sal i greixos».

Per al futur queden dos projectes: la construcció d'un hospital a Vinaròs i la creació a Morella d'un Centre de Salut amb capacitat per a dues consultes de medicina general, una infermeria i una consulta polivalent per als especialistes que puguen periòdicament de Castelló. Aquest centre estarà ubicat a l'antiga Església de Sant Miquel, un local anomenat pels mateixos regidors com «El Corte Inglés morellà», ja que,



VICENT GAMIR

fins ara, ha estat dedicat a magatzem municipal.

El bisbat ha cedit l'edifici a la Conselleria de Cultura, que l'ha transferit a l'Insalud. «Les obres tenen un pressupost inicial d'uns 78 milions de pessetes i contempen la conservació de la façana i la reestructuració interior per mòduls, seguint un model paregut realitzat a Itàlia», explica **Miquel Aguilar**. Mentrestant, les consultes continuen fent-se a... l'Ajuntament.

**Rogeli Tena** ha estat un dels homes que més s'ha preocupat per dur iniciatives a la corporació provincial. Des del seu càrrec, reconeix que la Diputació ha triplicat l'ajuda d'anteriors governs, que s'ha dut una bona política en la creació de cases socials, però que, malgrat tot això, «la situació general de les carreteres és desastrosa i és necessari que s'inverteixa molt més en la millora i en la construcció de nous traçats.



VICENT GAMIR

Dos detalls de la catedral.

Si això no es fa, tindrem grans dificultats».

Tots coincideixen en el fet que el relançament de la comarca ha de fer-se d'una manera integral, millorant carreteres, prestant suport a les iniciatives agrícoles i ramaderes perquè no siga necessària la importació de ramat per a la indústria tèxtil. La creació de noves granges i la concessió de la denominació d'origen a alguns productes de la zona poden ser les peces clau del procés. «Podem llançar els formatges, obrir un escorxador comarcal per comercialitzar la carn, afavorir la creació d'empreses que treballen els derivats de plantes aromàtiques, encara no explotades», assenyala **Rogeli Tena**. «Ara tan sols hi ha cooperatives de construcció d'habitatges, o de pinsos, a Morella, però el cooperativisme encara no està estès».

D'altres, com **Ximo Puig**, insisteixen en el respecte envers el passat. «Per a mi, és fonamental l'harmonia entre el seu passat i la modernització econòmica. Cal consolidar les indústries tèxtils que resten i tota la mínima xarxa industrial que hi ha. D'altra banda, cal aprofitar-se dels dos pilars bàsics de l'economia dels Ports. El primer estaria format per la ramaderia, el porc i l'ovella sobretot, i la indústria agroalimentària i de derivats —trufes i formatges—. El segon pilar ha de ser el turisme, amb tota l'artesania i l'hoteleria que comporta. Clar que tot això passa per promoure un turisme selectiu, no agressiu, i per una ordenació urbanística de la zona que evite especulacions».

Rutes turístiques de tipus cultural, itineraris ecològics i aules de la natura apareixen com a projectes encaminats a reconduir un turisme que, si en un principi va ser dominat per gent procedent del Principat, cada vegada està més influït per valencians, madrilenys i alemanys. Des de l'ajuntament morellà s'ha oferit un solar a la Mancomunitat Turística del Maestrat perquè es construeixca un gran hotel.

Tanmateix, cada vegada és més patent que les iniciatives es perden per falta d'una política comarcalitzadora des de la Generalitat. L'eix Vilafranca (2.980 habitants)-Morella (3.100) no té l'efecte desitjat perquè les bones voluntats no tenen un suport administratiu real on fixar-se. De moment, tan sols es preveu una tímida unificació en forma de mancomunitat. La resposta de l'home morellà en la Generalitat és clara: «El problema de la comarcalització és que pot originar més guerres, amb qüestions com el nom de la comarca o la capitalitat. El primer pas és la consolidació de l'administració autonòmica, la seua coordinació amb les diputacions. La Conselleria d'Administració Pública té com a principi que la gent, els pobles, s'ajunten voluntàriament i, després, aprovar la futura Llei de Mancomunitats, on es cedirien competències de la Generalitat. A més, les diputacions han de compensar les diferències econòmiques entre les zones de major i menor riquesa, ajudant i servint els ajuntaments. Han de convertir-se en grans empreses de serveis». Difícil tasca per a una diputació, la de Castelló, amb greus problemes econòmics.

Si la reforma de l'església de Sant Miquel és l'obra més important prevista al capítol sanitari, el projecte educatiu més ambiciós passa per la construcció a Morella d'un centre d'EGB pressupostat amb 300 milions de pessetes. El disseny corre a càrrec del mateix grup d'arquitectes que ha remodelat la barcelonina Sants, i tot està concebut com un monument que, alhora, és un centre-llar. Per ara, la infraestructura educativa a la comarca es concreta en un Institut d'Ensenyament Mitjà a Morella i un d'FP a Vilafranca. En el futur, l'actual escola d'EGB a Morella, un edifici del segle XIX molt interessant, albergarà, a més dels estudis de BUP i FP, la biblioteca municipal i els serveis culturals.

## Morella, una batalla urbanística inacabada

Al 1983 el PSOE va perdre les elec-

cions municipals a Morella per 11 vots. El poble, que en els comicis de 1977 tan sols va atorgar 200 vots al conjunt de partits d'esquerra, havia experimentat una evolució que tendia cap a la bipolarització. Aleshores, l'Ajuntament va quedar conformat per 5 regidors del PDL, 4 del PSOE i 2 d'AP. D'alcalde va resultar reelegit **Francesc Blasco** (PDL), que ja havia accedit al càrrec en 1981, després d'una crisi interna en la UCD.

Dos anys després, a l'agost de 1985, es realitzava a Morella la primera exposició de l'avanç del Pla General d'Ordenació Urbana, realitzat des de la Conselleria d'Obres Públiques per un equip encapçalat per **Victòria Solaf**

i **Vicent Llorens**, amb un contingut marcadament proteccionista.

Les línies generals del PGOU —respecte rigorós de les alçades, prohibició a construir fora de les muralles i una severa normativa en la construcció de façanes— esdevingueren ràpidament una guerra de rumors. La gent del carrer començà a comentar que es donava un terme de 20 anys perquè desaparegueren totes les cases de l'exterior de la muralla, i que es prohibia la construcció de granges. Un dels principals impulsors d'aquest corrent d'opinió fou **Vicent Martínez**, ex-alcaldable franquista, avui militant d'AP amb pes específic en la confecció de llistes i propietari d'una casa ubicada al costat de

la muralla on queda reflectit el menyspreu d'aquest polític cap al conjunt històrico-artístic morellà.

El rumor ignorava que encara restava tot un període de reclamacions i d'estudi per part de la Conselleria; com també l'aprovació definitiva per l'Ajuntament. La crispació ha quedat reflectida en una pintada prou significativa a l'entrada del poble: «Con el Plan, los fachas sin pan».

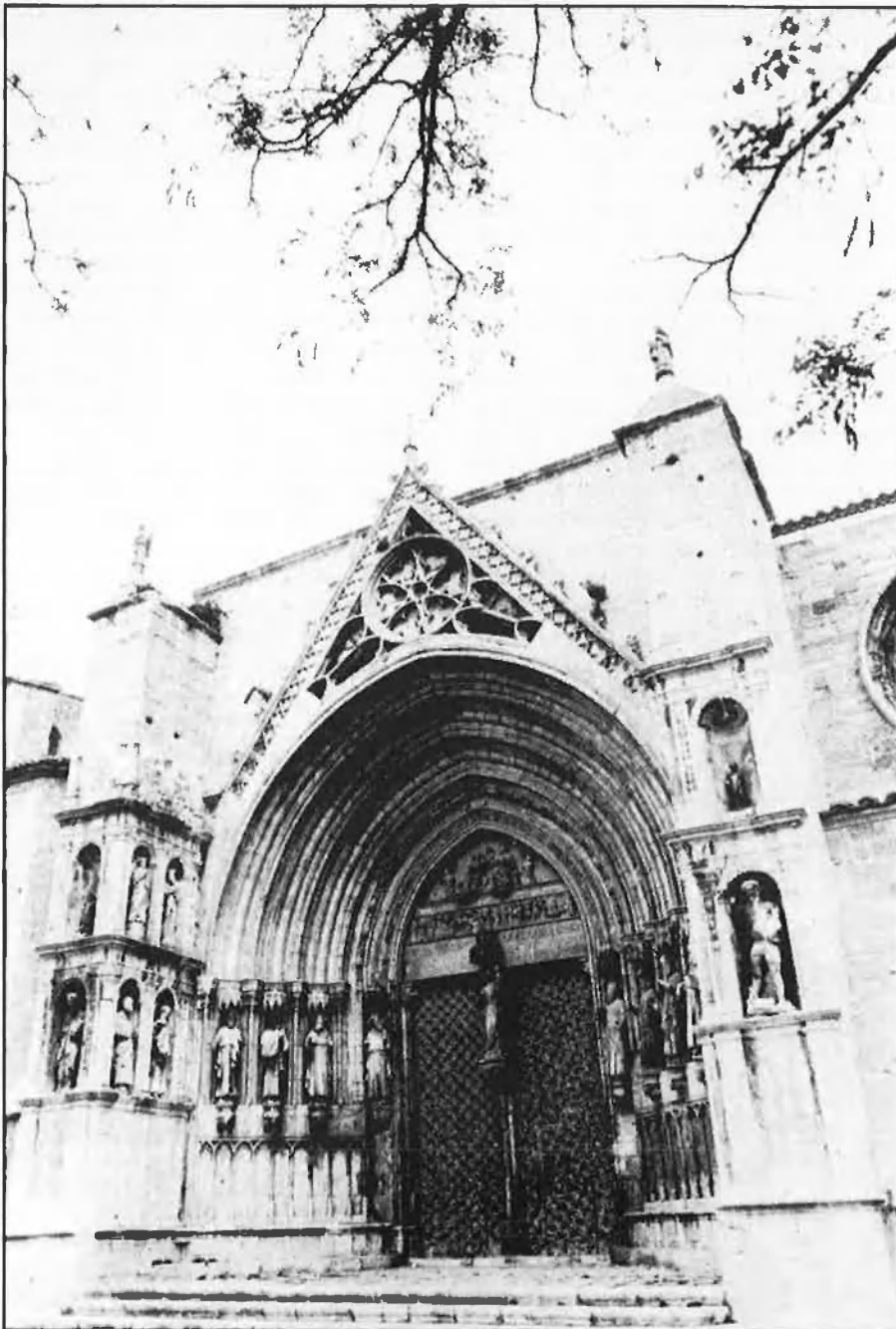
«En aquell moment va haver-hi un mal plantejament i una certa culpabilitat per part de l'Ajuntament, que no va saber informar la gent. D'altra banda, el PGOU ha estat utilitzat per la dreta més reaccionària, que ha emprat la desinformació en contra d'un avanç progressista a la ciutat», assenyala **Ximo Puig**, portaveu del grup socialista al llarg dels darrers quatre anys.

La tensió fou pujant, la dreta més caciquil continuà assetjant l'alcalde i el grup liberal, en lloc de fer-li costat, es va mostrar dividit i vacil·lant. L'autoritat de **Francesc Blasco** va disminuir, mentre el Pla venia gran al partit majoritari. Les forces vives van reclamar una major pressió de l'Ajuntament. Finalment, el 9 de gener passat, **Francesc Blasco** va dimitir, i accedí a l'alcaldia **Ramón Tena**. Mentrestant, el PGOU rebia nombroses reclamacions particulars. Pel que fa als partits, tan sols el PSOE presentà modificacions. Aquestes queden resumides en tres punts: 1/ Que no es produeixi cap demolició —intuït al Pla—; 2/ Que es respecten les alçades actuals i es planifiqui el futur; 3/ Que es permetesca construir fora de la zona de vistes —el Pla paralitzava quasi totes les construccions.

«Nosaltres volem que es protegeixi el patrimoni històrico-artístic del poble, adaptar el Pla a la realitat i fer-lo possibilista. Un Pla ha de ser possible, evitant que Morella es quedi en una ciutat molt bonica però morta. D'altra banda, és cert que hi ha gent que ha construït fora de la llei, però començar ara un procés de demolició seria traumàtic per al poble, una guerra oberta que acabaria en una oposició frontal al projecte. Es tracta de protegir ara el passat i, si en el futur hi ha plantejaments més progressistes per part de tots, iniciar accions molt parcials que estarien condicionades a una política de forta indemnització».

Pel que fa als regidors d'AP, es mostren dividits respecte al Pla i el grup d'independents —ex-PDL— proposa que torni a començar tot el procés.

La situació urbanística actual de la capital dels Ports passa per la paralit-



Porta principal de la catedral de Morella.

zació de les obres majors i la realització d'obres menors que s'adaptin al projecte. Mentrestant, el Pla, amb les reclamacions incloses, està sent estudiat a la Conselleria, on serà rectificat.

També es troba paralitzat el polígon industrial, i les empreses inversores esperen l'aprovació definitiva del PGOU per part de l'Ajuntament. Es pot afirmar que el futur industrial de Morella està congelat i les obres del Centre Sanitari, l'escola-llar o la remodelació de la fàbrica de Giner, també esperen la resolució final.

D'altra banda, amb el pas dels mesos, «s'ha detectat un procés de normalització, i s'ha perdut la por al caciquisme», apunta Ximo Puig. «Per això és necessari que la dreta no guanyi les properes eleccions. És una qüestió de tolerància, es tracta d'una actitud oberta davant d'una altra de tancada, de reaccionària. Aquest és un moment capital per a Morella, on cal afavorir el progressisme i fixar les bases de l'any 2.000 als Ports».

De moment, les properes eleccions, amb presència tan sols d'AP i PSOE, es presenten amb un important antecedent: a les passades generals els socialistes ja obtingueren majoria. A la resta de la comarca el PSOE ja té deu alcaldies, assegurades per ser els únics que hi presenten llista.

### Rehabilitació i ecologia

Respectar l'entorn és la peça clau d'aquest cap de segle als Ports. La recuperació urbanística, conduïda des de l'Oficina de Rehabilitació de la Con-

selleria d'Obres Públiques, es xifra en un total de 20 expedients tramitats al llarg de 1987. Al costat d'obres modèliques, com la restauració de la Casa Ciurana —un edifici del segle XV convertit ara en Centre Social, després d'una inversió de més de 50 milions—, **Pilar Corbatón**, responsable d'aquesta oficina, denuncia que la política urbanística municipal és desastrosa: «Les llicències d'obres es demanen moltes vegades quan l'obra ja està feta, seguint una política de fets consumats. D'altra banda, s'està infringint el PGOU constantment, amb atemptats contra el patrimoni, sense que l'Ajuntament paralitzi les obres ni inici expedients».

Tanmateix, a Morella també es detecten bones actuacions, com la creació enguany de l'Escola Taller d'Oficis Artesans i Tècniques Constructives Tradicionals, una de les 103 que hi ha escampades per l'estat, seguint un projecte de l'humorista Peridís. «L'Escola-taller pretén dos objectius: combatre l'atur i recuperar el patrimoni arquitectònic».

«Nosaltres ens dediquem a la formació de joves desocupats en oficis artesanals i tècniques constructives en via d'extinció; intentem formar professionals de la rehabilitació», explica **Antoni Ortí**, director de l'Escola. Un total de 24 alumnes es dedicaran durant tres anys a recuperar treballs de tallar pedra, fusta i fusteria d'obra. Les classes són impartides per mestres artesans i es completen amb nocions teòriques sobre història de l'Art, materials, dibuixos tècnics i artístics i història general i de la ciutat. Després de quatre

mesos, al llarg dels quals els alumnes són becats amb 15.000 pessetes al mes, passen a cobrar sous equiparats amb la resta del conveni de la construcció. El Fons Social Europeu —amb 17 milions—, l'INEM —amb 14— i l'Ajuntament de Morella —amb la dotació de material— fan possible aquesta experiència, que tan sols compta amb exemples pareguts a Traiguera (el Baix Maestrat) i Dénia (la Marina Alta).

Però el principal problema ecològic de la comarca ve d'Andorra (Terol), des d'on la central tèrmica d'Endesa continua emetent elevades concentracions de sofre, que ja han afectat 200.000 hectàrees de bosc (vegeu EL TEMPS, número 144). El passat 8 de maig, l'Ajuntament de Morella, en representació de 19 municipis dels Ports i el Maestrat, presentava al Jutjat de Vinaròs una demanda civil contra Endesa, amb l'objectiu que l'empresa redueca les emissions de sofre i indemnitze els municipis afectats. Mentrestant, la Comissió de Seguiment ha establert una sèrie de mesures correctores en la Central Tèrmica, a més d'instar la Conselleria d'Agricultura i l'Icona perquè realitzin un pla d'actuació sobre la zona danyada i s'aprofundesquen els estudis pel que fa al medi ambient.

Altres propostes, com la declaració de parc natural a la Tinença de Benifassà i la protecció d'una extensió de roures i carrasques al terme municipal d'Ares —«única a l'estat i una de les poques que resten a Europa», segons **Rogeli Tena**— estan en estudi. El futur continua apropant-se. □

CARLES RIBA  
CARTES  
D'ALEMANYA I GRÈCIA  
Edició a cura de Carles-Jordi Guardiola  
COTLLIURE EDICIONS DE LA MAGRANA



ARA POT VEURE EN LA SEUA VERSIÓ ORIGINAL LA PEL·LÍCULA BASADA EN EL GRAN ÈXIT DE LA NOVEL·LA ERÒTICA CATALANA

«PER A MARTA ELS HOMES EREN COM MOCADORS DE PAPER: UTILITZAR I LLANÇAR»



CINEMA  
**AVENIDA**